

Kitekintés

23. Nemzetközi ISBN Tanácskozás

Beszámoló az ISBN nemzetközi alkalmazásáról és a hazai helyzetről

Berke Barnabásné

1995-ben október 19-én és 20-án került sor az évenként megrendezett Nemzetközi ISBN Tanácskozásra (International ISBN Agency Advisory Panel Meeting) Athénben, a Görög Nemzeti Könyvtár meghívására. Az ülésen 27 ország és 4 nemzetközi szervezet 42 képviselője vett részt. Napirendre kerültek olyan fontos témák, mint a Nemzetközi ISBN Ügynökség és a nemzeti ügynökségek éves beszámolóí, az ISMN (International Standard Music Number = Kották Nemzetközi Azonosító Száma) használatának terjedése, a nem-könyv anyagok ISBN-nel való ellátásának esetei és alapelvei, a Nemzetközi Szabványos Címzés Számra (International Standard Address Number = ISAN) tett javaslat és a „Publishers' International ISBN Directory (PIID)” megjelentetése CD-ROM-on.

Új nemzeti ISBN ügynökségek

Hartmut Walravens, a Nemzetközi ISBN Ügynökség igazgatója beszámolt arról, hogy 1995-ben 5 új nemzeti ügynökség alakult (Algéria, Faró szigetek, Kazahsztán, Moldávia és Peru), így a tagszervezetek száma 104-re emelkedett. 1996-ban további 8 ország csatlakozása várható.

Új kiadványok

A Nemzetközi ISBN Ügynökség 1995-ben megjelentetett egy ISBN bibliográfiát, amely 129 oldalon 920 tételt tartalmaz. A bibliográfiát valamennyi nemzeti ügynökség megkapta. Megjelent az „*ISBN Review*” 15., 1994. évi kötete, amelyet rövidesen követ a 16., 1995-ös, az „*ISBN Newsletter*” 7. és 8. száma, az „*ISMN Newsletter*” első két száma, valamint a „*Publishers' International ISBN Directory (PIID)*” 21., 1994/1995. évi kiadása. Ez utóbbi 209 ország 323 135 kiadójának adatait tartalmazza; az előző kiadáshoz képest 30 755 új kiadó adataival bővült. A CD-ROM kiadás 1996-ban jelenik meg és tartalmazni fogja az 1995. október 10-ig a Nemzetközi ISBN Ügynökséghez eljuttatott adatokat, többek között a kiadók e-mail címeit és azokat a kódokat, amelyek a kiadók szakterületére vonatkoznak. Magyarországon még nem volt mód ezeknek az adatoknak a megszerzésére, ezért a hazai kiadóknál hiá-

nyozni fognak. *Megkezdjük viszont az adatgyűjtést és ezúton is kérjük a kiadókat, akikhez e beszámoló eljut, adják meg telefonon vagy levélben adataikat a Magyar ISBN Irodának.* A PIID CD-ROM kiadását valamennyi nemzeti ügynökség ingyen kapja meg a nyomtatott verzióval együtt. A terjedelem csökkentése érdekében a nyomtatott kiadásba nem kerülnek be a megszűnt kiadók adatai, azok csak a CD-ROM verzión szerepelnek.

Előkészületben van egy ISBN használati kézikönyv, amely a nemzeti ügynökségek, kiadók és könyvtárak gyakorlati munkáját segíti majd. Ennek kapcsán jegyzem meg, hogy az OSZK kiadásában 1991-ben 1000 példányban megjelentetett, korszerűsített és átdolgozott „*ISBN Útmutató*” elfogyott, így az újonnan alapított és a Magyar ISBN Irodánál jelentkező kiadóknak nem tudjuk már átadni. Egy újabb kiadás megjelentetésére nincs költségvetési fedezet, ezért más pénzforrás után kell nézni, s addig is, amíg sikerül felkutatni a szükséges összeget, gyorsan el kell készíteni egy praktikus információkat nyújtó 5-6 oldalas lepozellót, amelyet olcsón lehet sokszorosítani.

Számítógépes kiadói és ISBN nyilvántartó program

A Nemzetközi ISBN Ügynökség kifejlesztett egy számítógépes programot a nemzeti ügynökségek számára, amellyel a kiadói adatokat és a hozzájuk rendelt ISBN-t (ISBN-eket) kezelhetik, az új és a megváltozott adatokat pedig floppy lemezen küldhetik meg a Nemzetközi Ügynökségnek a PIID adatbázis rendszeres felújításához. A program egyelőre MS/DOS környezetre nem alkalmas és megfelelő anyagi fedezet hiányában elmaradt az ISBN-hez kapcsolódó, tervezett könyvcím nyilvántartó rendszer programfejlesztése.

Szabványosítás

Hartmut Walravens, a Nemzetközi ISBN Ügynökség igazgatója beszámolt arról is, hogy az ISO TC 46 ezévi, Ottawában megrendezett ülésén javaslatot terjesztett elő az ISO 2108 (International Standard Book Numbering, ISBN) és az

ISO 10957 (International Standard Music Number, ISMN = Kották Szabványos Nemzetközi Azonosító Száma) együttes kiadására – szövegük megváltoztatása nélkül – annak érdekében, hogy kapcsolatuk, összefüggésük, valamint használatuk a könyvkiadás és a zeneműkiadás területén egyértelműbb legyen. Sajnos Magyarországon még nem tudtuk az utóbbi szabvány alkalmazását elkezdni, mert sem honosítására, sem a rendszer működtetésére nincs pénz.

Szintén az ottawai ISO TC 46 ülésen terjesztették elő *Emery Koltay*, az Amerikai ISBN Ügynökség és az R. R. Bowker Co. képviselőjének a szabványos címzés számra (Standard Address Number = SAN) vonatkozó javaslatát, amely amerikai szabványból nemzetközi szabvánnyá válhat, ha az ISO napirendre tűzi a témát. A kiadás az egyik legnagyobb ipar a világon, ha csak azt vesszük alapul, hogy legalább 350 ezer kiadót azonosít ISBN, és legalább ennyi könyv jelenik meg évente. A kiadványokat azonosító számok (ISBN, ISMN, ISSN, ISRN) mellől hiányzik még a címzés egységes szabványos számozása, amelyet az Egyesült Államokban és néhány más technikailag fejlett országban már évek óta sikeresen alkalmaznak. Az elektronikus rendelések (teleordering system) korábban nemzetközi elterjedése egyre sürgetőbbé válik. Ugyancsak napirenden van több azonosító számrendszer (International Standard Work Code, ISWC = Nemzetközi Szabványos Munka Kód, Universal Resource Numbers, URN = Egyetemes Forrás Számozás) kidolgozása olyan dokumentumokra, amelyeket a létező szabványok nem fednek le (pl. kéziratok, elektronikus hálózaton lévő művek, illetve források).

A nemzeti ISBN ügynökségek éves beszámolóí

A tanácskozáson résztvevő nemzeti ügynökségek éves írásos jelentéseiket előzetesen megküldték a Nemzetközi ISBN Ügynökségnek, amely gondoskodott arról, hogy minden résztvevő áttekinthesse azokat, így csak jelentős fejlesztésekről vagy változásokról számoltak be szóban.

Books in Print kiadványok Közép-kelet Európában

A Varsói Könyvvásár alkalmából májusban az Európa Tanács ISBN értekezletet szervezett, amelyen a lengyel szakértőkön kívül Litvánia és

Ukrajna is képviseltette magát. *Giuseppe Vitiello*, az Európa Tanács szakértője hangoztatta az ISBN alkalmazásának fontosságát a könyvszakma minden területén, valamint a Books in Print-ek kiadásának előnyeit a kelet-európai országokban is. Az Európa Tanács két angol nyelvű kiadványt jelentetett meg a témával kapcsolatban azzal a javasolattal, hogy használatukat segítené, ha a könyvszakma szereplői saját nyelvükre fordítva olvashatnák ezeket. (A két brosúra: *Books in Print catalogues* by Ingo-Eric M. Schmidt-Braul, 20 p. és *ISBN. A unique identifier for books and information tool*, 26 p. Mindkettő az Európa Tanács „Co-operation within the book chain” c. sorozatában jelent meg.) Tervezzük a két kiadvány magyarra fordítását és megjelentetését.

A Buchhändler Vereinigung GmbH, Frankfurt, segítséget nyújt a Cseh Köztársaságnak és Oroszországnak Books in Print kiadványaik megjelentetéséhez, és szándékában áll a többi közép- és kelet-európai országban is hasonló támogatást adni.

Országos és nemzetközi könyvstatisztika

Rosamarie Durand, az Unesco képviselője vetette fel azt a gondolatot, hogy újra meg kell határozni, mi számít könyvnek, tekintettel a sokféle hordozóra és előállítási módra. Az eltérő értelmezések lehetetlenné teszik összevethető országos statisztikák és nemzetközi statisztika készítését. Ugyancsak befolyásolja az ISBN-re alapozott statisztikákat az ISBN adás/alkalmazás területén mutatkozó eltérő gyakorlat.

A statisztikák készítése és a könyvforgalmazás adatainak nyilvántartása, valamint az elektronikus rendelés egyre szélesebb körű terjedése kapcsán bontakozott ki vita arról, hogy lehet-e ezeket az ISBN-re alapozni. Angliában a terjesztési adatok ISBN-re alapozott elektronikus nyilvántartása nagy segítséget jelent kiadóknak és terjesztőknek egyaránt. *David Whitaker*, a tanácskozás elnöke kifejtette: ahhoz, hogy jó statisztikát lehessen összeállítani, pontosan meg kell határozni, hogy miről és milyen adatokra van szükség. Ennek alapján az Unesco számára is elfogadható nemzetközi szabvány készülhetne, amelynek egyik legfontosabb pontja a „könyv”

meghatározása. Magát a „könyvstatisztikát” a legtöbb országban azok a nemzeti könyvtárak, illetve nemzeti bibliográfiai központok tudnák a leggazdaságosabban összeállítani, amelyek a nemzeti impresszum 80-90%-át kötelempéldányként megkapják és feldolgozzák. Ugyanakkor, nehezen képzelhető el megbízható adatokat kapni a megjelent könyvek valódi példányszámáról, minthogy ez a legtöbb esetben a kiadók titka marad.

Nem-könyv típusú anyagok kezelése

Évek óta felmerülő probléma a nem-könyv típusú anyagok ISBN-nel való ellátásának napi gyakorlata. Vannak olyan kiadók, amelyek könyvek mellett játékkártyákat, kirakós játékokat (puzzle-okat) adnak ki, illetve olyan terjesztők, amelyek a könyvesboltokban bögréket, trikókat árúsítanak, s ezeket a termékeket is ellátják ISBN-re alapozott EAN vonalkóddal, ami ellen a Nemzetközi Termékazonosító Társaság (EAN International) élénken tiltakozik. *Allan Mollison*, a londoni ISBN Ügynökség munkatársa összefoglaló jelentést készített, felsorolva azokat a bármely hordozón (nyomtatásban, hangkasszétán, lemezen, CD-n, videón, filmen) megjelentetett kiadványokat, amelyeknél megengedett az ISBN használata, s azokat, amelyeknél elfogadhatatlan. Ez a munkaanyag alapul szolgálhat az EAN International-lal való tárgyalásokhoz. Hasonló témájú és megközelítésű anyagot állított össze a Holland, a Finn és az Izlandi ISBN-Ügynökség. Az előterjesztések egybeszerkesztett változatát 1995 végére a nemzeti ügynökségek rendelkezésére fogják bocsátani a napi gyakorlati munka támogatásához.

Nemzetközi ISBN Tanácskozás 1996-ban

Az 1996. évi Nemzetközi ISBN Tanácskozásra október 10-11-én kerül sor Ljubljanában a Szlovén Nemzeti Könyvtárban, ahol az Interneten elérhető ISBN- és kiadói adatbázisok is napirendre kerülnek.

Melléklet

Beszámoló a Magyar ISBN Iroda tevékenységéről (1994 október - 1995 szeptember)

1) Mióta működik a rendszer?

Az ISBN rendszer 22 éve működik Magyarországon. A Magyar ISBN Iroda 1974-ben alakult.

2) Az intézmény típusa, melynek keretei között a nemzeti ügynökség működik

A Magyar ISBN Iroda az Országos Széchényi Könyvtárban működik, a Magyar Nemzeti Bibliográfia, Könyvek Szerkesztősége keretében, amely a Gyarapító és Feldolgozó Főosztályhoz tartozik. A Magyar ISBN Iroda szoros együttműködésben dolgozik a Magyar ISSN Irodával, mint-hogy ugyanazon főosztályhoz tartoznak. A múlt év során az Iroda kényelmesebb, nagyobb munkaszobába költözött, és csatlakozott a könyvtár számítógépes hálózatához. Sajnálatos módon, a több éve épített kiadói adatbázis egy hálózati hiba miatt megsérült és helyreállítására sokáig nem volt remény. Azóta mind a programrendszert, mind az adatbázist sikerült helyreállítani, de az elmúlt év adatait pótlólagosan kell rögzíteni a manuális nyilvántartásokból. A kiadói adatokat ezért két alkalommal csak gépelt listákon tudtuk megküldeni a PIID számára.

3) Az ISBN-nel azonosított kiadók száma

Az ISBN-nel azonosított kiadók száma 2201. Ebbe a számba mind a hivatásos, mind a nem hivatásos kiadók beletartoznak.

Hány jegyű azonosítókat utaltunk ki	Összesen 1995 szept. végéig
2 jegyű	11 (a 20-ból)
3 jegyű	183 (az 500-ból)
4 jegyű	1 500 (kifogyott)
5 jegyű	497 (az 5 000-ból)

A négyjegyű kiadói azonosítók tartománya kimerült, ahogyan azt előre jeleztük múlt évi jelentésünkben. A megfelelő tárgyalásokat követően a

Nemzetközi ISBN Ügynökség új, 9-es számjeggyel kezdődő négyjegyű tartományt jelölt ki Magyarországra számára. A magyar kiadói azonosítók szám-tartománya az alábbiak szerint módosult:

Országazonosító:	Kiadói azonosítók:
963	00-19 200-699 7000-8499 85000-89999 9000-9999

A számtartomány kijelölésével egyidőben a Nemzetközi ISBN Ügynökség rendkívül segítőkészen megküldte az új tartományhoz rendelt könyv-azonosítók ellenőrző és listázó programját floppy lemezen.

4) A Magyarországon megjelent könyvek hány százaléka van ellátva ISBN-nel?

Feltételezve, hogy minden kiadó küld kötelespéldányt az Országos Széchényi Könyvtárnak, a könyvek ellátottsága ISBN-nel 100%-os.

Az 1986 óta hatályos köteles példány rendelet értelmében a kiadóknak valamennyi kiadványukból 2-16 példányt kell a nemzeti könyvtárhoz küldeniük, amely azokat továbbosztja a magyar könyvtári rendszerben. Az utóbbi öt év alatt végbement a hazai könyvkiadás teljes privatizációja, aminek sajnálatos következménye, hogy sok kiadó nem hajlandó ilyen magas példányszámban megküldeni kiadványait, és többen egyáltalán nem küldenek köteles példányt. 1995-ben több mint ezer esetben reklamáltunk, ebből több mint 200 esetben eredménytelenül. Előkészületben van egy új köteles példány jogszabály, amely – reméljük – elfogadható lesz a kiadók számára.

5) Az elmúlt évben kiadott kiadói azonosítók száma

257 azonosítót utaltunk ki új kiadóknak 1994 október eleje és 1995 szeptember vége között.

1974 és 1987 között, a Magyar ISBN Iroda fennállásának első 14 évében összesen 592 ki-

* A Beszámoló a Nemzetközi ISBN Ügynökség által kidolgozott egységes szempontoknak megfelelően készült.

adói azonosítót utaltunk ki. 1988-tól máig, azaz az utóbbi 8 év alatt 1609-et, tehát majdnem háromszor annyit, mint amennyit az előző 14 évben. Az évente megjelenő könyvek száma 8000-8500.

6) Mennyire teljes a könyvek ISBN-nel való ellátottsága?

A hazai könyveknek kb. 75%-a jelenik meg belenyomtatott ISBN-nel. A többi számára a Magyar ISBN Iroda utal ki utólag azonosítót, s az OSZK állományában lévő muzeális példányba be is vezeti a számo(ka)t. A kiadót levélben értesíti az utólag kiutalt számról. A kiadóknak ingyenesen megküldte az ISBN Útmutatót, mely gyakorlatilag elfogyott, ezért új kiadás megjelentetésére van szükség.

7) A könyvek hány százaléká szerepel ISBN-nel a nagyobb könyvjegyzékekben és bibliográfiákban?

A Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája teljes leírást közöl a Magyarországon megjelent könyvekről és brosúrákról, a hivatalos kiadványokról, térképekről és atlaszokról. Minden tételnél közli az ISBN-t, akár belenyomtatották a kiadványba, akár nem.

Az Országos Széchényi Könyvtár 1994-ben jelentette meg a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek 1976-1991 CD-ROM kiadását, amely 102 961 bibliográfiai tételt és kb. 200 000 analitikus leírást tartalmaz a könyvekben megjelent részdokumentumokról HUNMARC formátumban, az ISO 2709-nek megfelelő szabványos rekord-szerkezetben. Az ISBN/ISSN indexben mind a helyes, mind a helytelen számok alapján lehet keresni. A következő felújított kiadás tartalmazni fogja az 1992-1995 évek adatait. A CD-ROM közreadását legalább féléves gyakorisággal tervezi a könyvtár. 1996-tól a félhavi füzetek anyaga floppy lemezen is kapható lesz ugyanebben a formátumban és rekordszerkezetben.

Az eddig elért eredmények ellenére sem állítható, hogy a Magyarországon megjelent könyvek bibliográfiai számbavétele hiánytalan, mert nö-

vekszik azoknak a száma, amelyekből nem érkezik köteleespéldány, és más forrásból sem érkezik róluk információ.

8) Az EAN vonalkód használata

Az elmúlt évben határozott érdeklődés mutatkozott a vonalkód iránt. A kiadók és a terjesztők egyaránt tervezik a szabványos EAN vonalkód bevezetését. Becslésünk szerint a megjelent könyveknek kb. 20%-án szerepel már vonalkód. Ez 4-szer több az előző évben jelentett 5%-nál.

Az Országos Széchényi Könyvtár pályázatot nyújtott be a Művelődési és Közoktatási Minisztériumhoz az EAN vonalkód ISBN-nel együtt történő szolgáltatására abban a reményben, hogy a bevezetés időszakára megkapja a szükséges anyagi támogatást.

9) Mekkora az érdeklődés a nem-könyv jellegű anyag ISBN-nel való ellátására?

Magyarországon nem jellemző a nem nyomtatott könyvek körében az ISBN alkalmazása, kivéve a térképeket. Elvértve kérnek csak ISBN-t kazettán, floppy lemezen vagy CD-ROM-on megjelenő könyvekre.

10) Az ISBN alkalmazási területei

Új fejleményekre számíthatunk az ISBN használatában a könyvkereskedelem terén. Egyik legnagyobb hazai terjesztőnk megrendelte a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek adatbázisa 1992-1995-ös rekordjait, hogy integrált rendszerébe átvegye a számára szükséges adatokat, s hogy a forgalomba hozott könyveket szabványos ISBN-re alapozott vonalkóddal tudja ellátni.

Az ISBN teljes körű használata az Országos Széchényi Könyvtárban a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek adatbázisában valósul meg, amelyben az online keresés mind a hazai, mind a külföldi használók számára lehetővé vált. Az ISBN használata más könyvtári tevékenységek ellátását – pl. könyvtárközi kölcsönzés, gyarapítás – is segíti.